

Дубінін

Дз. Ул.

РАЗВІЦЦЁ ГІСТАРЫЧНАГА КРАЯЗНАЎСТВА БЕЛАРУСІ НА ПАЧАТКУ
XX СТАГОДДЗЯ

2014г.

БДПУ

Беларусь у пачатку XXст. Да стагоддзя БДПУ .

Артыкул

Гістарычнае краязнаўства

**РАЗВІЦЦЁ ГІСТАРЫЧНАГА КРАЯЗНАЎСТВА БЕЛАРУСІ НА
ПАЧАТКУ XX СТАГОДДЗЯ**

Д.У. Дубінін, Мінск

Каштоўнай крыніцай гісторыка-краязнаўчых звестак пра побыт і культуру беларусаў на пачатку XX стагоддзя з'яўляюцца працы вядомых этнографіаў І. Сербавы, А. Сержпутоўскага, М. Федароўскага і інш.

Этнаграфічныя матэрыялы і назіранні І. А. Сербавы абагульніў у працах «Сяло Вялікае; Малюнкi з жыцця Беларусі» (1910), «Вандроўкі па Палессі 1911 і 1912 гг.» (1914), «Беларусы-сакуны» (1915). Ім была сабрана вялікая фотатэка, ў якой былі зафіксаваны тыпы адзення жыхароў розных куткоў Палесся, жылля, гаспадарчых пабудоў, вырабаў рамёстваў.

Шмат увагі надаваў даследаванню жыцця, побыту і вуснай народнай творчасці жыхароў беларускага Палесся, А. К. Сержпутоўскі. Менавіта на Палессі А. Сержпутоўскі сабраў звыш 1000 экспанатаў, сярод якіх адзенне, прылады для земляробства, посуд, вышыўкі і інш.

Спроба ўсебаковага этнаграфічнага даследавання пра беларускі народ была зроблена М. А. Федароўскім. Ён занатоўваў разнастайныя факты і здарэнні з

мясцовага жыцця, апісваў абрады, народныя промыслы, прадметы матэрыяльнай культуры.

Разам з навукоўцамі этнаграфічны матэрыял вывучаўся студэнцкай моладдзю. У пачатку XX стагоддзя былі заснаваны краязнаўчыя студэнцкія гурткі па вывучэнні Беларусі пры Санкт-Пецярбургскім універсітэце: у 1907 г. – гурток па навуковым вывучэнні Гродзенскай губерні, а ў 1912 г. – Беларускі навукова-літаратурны гурток.

У гэты ж час у Вільні выдавалася газета “Наша Ніва”, на старонках якой выдавалася шмат асветніцкага, навукова-публіцыстычнага і метадычнага матэрыялу па краязнаўству. У праграмным артыкуле першага нумара газеты падкрэслівалася яе агульнанацыянальная пазіцыя, дзе адзначалася, што «Наша ніва» — газета не рэдакцыі, але ўсіх беларусаў і ўсіх тых, хто ім спагадае...». Газета мела вялікую колькасць карэспандэнтаў не толькі ў паветах і губернскіх гарадах, мястэчках і вёсках Беларусі, але і ў Маскве, Пецярбургу, Сібіры, за мяжой.

Разам з агульнаасветніцкай дзейнасцю супрацоўнікі рэдакцыі шмат намаганняў прыкладалі для таго, каб заахвоціць чытачоў самім збіраць мясцовыя легенды і паданні, у якіх апісваліся б гіпотэзы паходжання назваў населеных пунктаў, гідранімічных аб’ектаў і дасылаць іх у рэдакцыю. На падставе такіх звестак, сабраных з розных рэгіёнаў беларускай тэрыторыі, можна было прасачыць адметнасці ў побыце, занятках беларусаў, асобныя моўныя факты. Найпершай сваёй задачай “Наша Ніва” ставіла абуджэнне нацыянальнай годнасці беларусаў. Пытанні, якія ўздымаліся ў “Нашай Ніве” на пачатку XX стагоддзя, з’яўляюцца актуальнымі і сёння.

Наступны этап ў развіцці краязнаўчага руху наступіў пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 г. Першыя краязнаўчыя арганізацыі ў Беларусі з’явіліся адразу пасля рэвалюцыі. Як сведчыць аналіз архіўных матэрыялаў, ужо ў 1918 г. у Слуцку было створана культурна-асветніцкае таварыства «Папараць-кветка». Яно

мела краязнаўчую секцыю і філіялы ў Старыцы і ў Ліпніках, выдавала часопіс «Наша каляіна».

Вясной 1920 г. узнік гурток аматараў вывучэння даўніны і гісторыі краю з ліку настаўнікаў і вучняў педагагічных устаноў у Полацку. У якасці асноўнай мэты гуртка вызначалася праца па аб'яднанні ўсіх культурных сіл для вывучэння і аховы помнікаў даўніны і мастацтва ў межах Полацкага павета.

У 1920г. ствараецца Мінскае таварыства гісторыі і старажытнасцей пры Мінскім педагагічным інстытуце, у 1921 г. – Беларускае вольна-эканамічнае таварыства пры Беларускай палітэхнічнай інстытуце, у 1922 г. з'яўляецца Слуцкая павятовая камісія краязнаўства, у 1923 г. – бюро краязнаўства пры Гомельскім губернскім аддзеле народнай асветы і інш. Аднак краязнаўчыя аб'яднанні не падтрымлівалі сувязей паміж сабой, іх праца не насіла комплекснага характару. Большасць актыўных членаў краязнаўчых таварыстваў складалі прадстаўнікі нацыянальнай інтэлігенцыі, пераважна настаўнікі, дзеячы навукі, культуры.

У 1922г. Мінскае таварыства гісторыі і старажытнасцей правяло аб'яднаны сход з прадстаўнікамі Беларускага вольна-эканамічнага таварыства і Мінскага педагагічнага таварыства. Праўленнем схода было вырашана склікаць агульнабеларускую канферэнцыю краязнаўчых арганізацый. Мэтай склікання выступала вызначэнне асноўных кірункаў іх сумеснай дзейнасці. Дзеля выканання гэтай мэты было створана Часовае бюро краязнаўства. Аднак Народны камісарыят асветы БССР не даў дазволу на правядзенне канферэнцыі. Пасля гэтага Часовае бюро краязнаўства фактычна спыніла сваю дзейнасць, а актыўнасць краязнаўчых арганізацый знізілася, але спробы па аб'яднанні краязнаўчых сіл Беларусі рабіліся на працягу ўсяго 1922 г.

У студзені 1922 г. быў створаны Інстытут беларускай культуры (Інбелкульт). Ён стаў каардынацыйным цэнтрам краязнаўчых арганізацый Беларусі. Асноўнай задачай Інбелкульты выступала арганізацыя планамернага вывучэння беларускай мовы, літаратуры, этнаграфіі, гісторыі, прыроды,

эканомікі. У канцы 1923 г. пры Інбелкульце была створана камісія, якая павінна была правесці рэгістрацыю краязнаўчых арганізацый. Гэтая камісія стала зародкам стварэння ў 1924 г. Цэнтральнага бюро краязнаўства (ЦБК).

Такім чынам, у 1920–1923 гг. назіраецца актыўная дзейнасць краязнаўчых арганізацый, імкненне да стварэння адзінага цэнтра для кіраўніцтва краязнаўчай справай у рэспубліцы.

У 1924 г. назіраецца рост стварэння краязнаўчых арганізацый ў Беларусі. Паступова сярод іх вызначаліся тры тыпы: акруговыя, раённыя арганізацыі і мясцовыя гурткі. Пашырэнне сеткі краязнаўчых арганізацый зрабіла неабходным скліканне ў лістападзе 1924 г. I Усебеларускай краязнаўчай канферэнцыі, якая арганізацыйна аформіла краязнаўчы рух і стварыла Цэнтральнае бюро краязнаўства Беларусі (ЦБК). На канферэнцыі былі вызначаны кірункі развіцця і метады каардынацыі краязнаўчай працы ў БССР. Прэзідыум ЦБК выпрацаваў дакладную схему класіфікацыі краязнаўчых таварыстваў.

Пад краязнаўствам разумелася ўсебаковае даследаванне адносна невялікай тэрыторыі, не большай за акругу. За вывучэнне акругі адказвала Акруговае таварыства краязнаўства. Яно збірала матэрыялы даследаванняў раённых таварыстваў, якія комплексна даследавалі свой раён.

Вялікая ўвага надавалася краязнаўчым гурткам школ, тэхнікумаў і вышэйшых навучальных устаноў. Для краязнаўчых арганізацый, якія ўваходзілі ў краязнаўчую сетку рэспублікі, вызначальным заставаўся прынцып добраахвотнасці ўдзелу ў іх дзейнасці.

Павелічэнне колькасці краязнаўчых арганізацый і іх членаў патрабавала наладжвання дзейснага механізму распаўсюджвання вынікаў краязнаўчых даследаванняў, прапаганды ідэй краязнаўства. Для вырашэння гэтай праблемы на пасяджэнні прэзідыума ЦБК 20 красавка 1925 г. было прынята рашэнне аб выданні спецыялізаванага рэспубліканскага штомесячнага часопіса. Быў распрацаваны яго праект, вызначана назва — "Шляхам краязнаўства". Затым гэтая назва была зменена, і часопіс атрымаў назву "Наш край".

Першы нумар часопіса “Наш край” выйшаў ў кастрычніку 1925 года. На яго старонках былі апублікаваны зварот ЦБК да грамадскасці БССР, а таксама інфармацыя пра краязнаўчыя таварыствы. У рэдакцыйным артыкуле былі вызначаны задачы краязнаўства, у якіх адзначалася, што сучаснае краязнаўства цікавіцца не толькі гістарычнымі, этнаграфічнымі ці прыродазнаўчымі пытаннямі. Яно арыентуецца на сучаснасць і выкарыстоўвае мінулае як матэрыял для будучага.

З мэтай павышэння эфектыўнасці школьнага гістарычнага краязнаўства рашэннем Прэзідыума ЦБК ад 13 кастрычніка 1926 г. была створана Школьная краязнаўчая камісія. Адпаведна пры акруговых і раённых краязнаўчых таварыствах былі ўтвораны школьныя краязнаўчыя секцыі. Краязнаўчы рух на Беларусі ўвогуле, у тым ліку і школьнае гістарычнае краязнаўства, набылі масавы характар.

Літаратура і крыніцы

1. Дзянісаў, А. Развіццё краязнаўчага руху ў БССР у 1920–1930-я гг / А. Дзянісаў // Беларускі гістарычны часопіс. -2008. -№ 4.- С. 24–33.
2. Каспяровіч, М. З гісторыі краязнаўства/ М. Каспяровіч// Наш край. -1928. -№ 2.
3. Трэпет, Л. Краязнаўства // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Т.4./Л. Трэпет.- Мінск,- 1997. - С.259–260.